

mbt9710@gmail.com

המו"ל שלום צדוק

רחוב אריאלי 16/5

ביתר עילית

055-6783-221

העלון יוצא לאור בסיוע
משפחת המנוח
הרה"ג יוסף צדוק זצ"ל

מסילות בני תימן

על שם רבינו יחיא צאלח (מהרי"ץ) זצוק"ל, גאון רבני תימן (ה'תע"ה-ה'תקס"ו)

לזכרו של הרה"ג רבי יוסף צדוק זצ"ל | חנוכה תרצ"ו - ה' כסליו ה'תשע"ז

אין לקרא העלון
בשעת התפילה
וקריאת התורה
חודש מנחם אב
תשע"ח
עלון מס' 19

חיזוק מנהגי תימן

למרן הגר"י רצאבי שליט"א.

ובספר חוון עובדיה תעניות (עמוד ק"ע) העלה כמה היתרים לאכילת בשר בתשעת הימים. ובתחילה כתב שמנהג ירושלים וארץ ישראל, שלא להימנע מאכילת בשר אלא מיום שאחר ראש חודש אב, וכן מותר לטעום בערב שבת תבשילים של בשר, שמבשלים לכבוד שבת. וכן האוכל שיורי הבשר שנשארו לו מסעודת השבת, יש לו על מה שיסמוך, ובפרט כשרגיל לאכול בשר בסעודה רביעית. וכן קטנים יש להקל להם, ורק בקטן שהגיע לגיל שתים עשרה שנה ויום אחד, שהוא בגדר מופלא הסמוך לאיש, טוב להחמיר עליו. וכן יולדת בתוך שלושים יום אחר לידתה, וכן כל חולה שיש בו סכנה. ועוד היתרו בסעודת מצוה או מילה, עיני שם. אם כי עיני בשלחן ערוך המקוצר (סימן ק"ג הערה ב') שכתב, כי סעודת בר מצוה וסיום מסכת ראוי להימנע מלעשות מיום י"ז בתמוז, ולדחותם לאחר תשעה באב, אף שהגיע זמנם. ועיני עוד בשערי יצחק (פרשת מסעי תשע"ב). וכל האוכל בשר או שותה יין בסעודה המפסקת, עליו הכתוב אומר (יחזקאל ל"ב, כ"ז) ותהי עוונותם על עצמותם.

מנהג יהודי תימן לתרגם את הפרשה בשעת קריאת ספר תורה, על ידי תינוקות של בית רבן, כל אחד לפי תורו. ואסור לבטל מנהג זה, כשם שהאשכנזים אינם יכולים להתיר קטניות בפסח, וכן הם והספרדים אינם יכולים להתיר אכילת בשר בשבוע שחל בו תשעה באב, ומקיימים בכך אל תיטוש תורת אמן. כך מנהגינו להתיר קטניות בפסח, ולא נהגנו באיסור אכילת בשר בשבוע שחל בו, אך מאידך גיסא אי אפשר להקל לבטל מנהג התרגום. יתירה מזאת מבואר בדברי הגאונים (אוצר הגאונים מסכת ברכות, תשובות דף י"ט), שהנחת התרגום היא דרך מינות. ונראה שכוונתו כי היא דרך הקראים שלא לתרגם, כי תרגום אונקלוס מיוסד על תורה שבעל פה, שכן הוא היה תלמיד רבי אליעזר ורבי יהושע. וטענת טורח ציבור, תשובתה בצידה, שהרי ברכת מי שברך והשכבות לא ביטולם. ועוד, שלפי שורת הדין מבואר (בשלחן ערוך או"ח סימן קמ"ו סעיף ב'), דמהני לקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת ספר תורה. ואם כן יכולים להרוויח בזמן זה, חיוב אמירת שנים מקרא ואחד תרגום (עלון פעולת צדיק תמוז ה'תשע"ח, מתוך שו"ת עולת יצחק כת"י

רמזי חודש מנחם אב ותשעה באב - על פי עץ חיים למהרי"ץ

שם), גם כי תרבו תפילה איני שומע. ואם משום שתשעה באב אסור בשאלת שלום, לדבריו איך נושאים כפים במנחה לכולי עלמא, והלא כל היום כולו אסור בשאלת שלום. אלא ודאי דלא חשיב שאלת שלום, והוא כמו שאנו מתפללים שים שלום טובה וברכה.

נופלים על פניהם בתשעה באב, וכן נראה דעת הרמב"ם. ואף על פי שדעת מרן שאין נופלים על פניהם ולא אומרים תחנון משום דאיקרי מועד, דכתיב (איכה א', ט"ו) קרא עלי מועד. הראשונים חולקים, דמה שייך מועד. וכי מועד לשמחה, אינו אלא מועד לצרה וצוקה, לשובור בחור. ומרן השלחן ערוך כתב לפי מנהג מקומנו, ונהרא נהרא ופשטיה.

ובבית הכנסת אלשיך נהגו שאין אומרים קדיש לתקבל בתשעה באב, כנראה מטעם הכתוב (איכה ג', ח') גם כי אזעק ואשווע סתם תפילתי. ואינה ראייה, וכי פסוק זה גזירה הוא על כל תשעה באב שלא לתקבל תפילתו, אין זה אלא דברי תימה. גם מה שכתבו בשבלי הלקט ובספר תניא שלא לומר עליו לשבח, מטעם גם כי תרבו תפלה איני שומע, תמוהים דבריהם.

ובשערי יצחק (פרשת דברים ה'תשע"ג) הביא ליישב על פי מה שכתבו המקובלים, שיש תיקון לתפילות שהתפלל בלא כוונה, שעל ידי תפילות אחרות שמתפלל בכוונה, הם מעלים גם את התפילה ההיא. ולפי זה, גם גבי קדיש לתקבל, אף אם היום לא לתקבל התפילה, אכן יגיע יום אחד שהיא תתקבל בעתיד.

נהגו הנשים לפצח גלעיני משמש מרים, והוא על שם מה שנאמר (ירמיה ח', כ"א) על שבר בת עמי. ונהגו במרים, על שם שנאמר (איכה ג', ט"ו) השביעני במרוצים הרווני לענה (מצפונות יהו"ת עמוד קי"ד).

והנה איתא בירושלמי שבזמן בית שני, רב היה לוקח פת אפוייה ואוכלה באפר, לזכר בית ראשון אשר נחרב בעווננו. והנה אם רב, שהיה הבית בנוי בימיו וששון ושמחה ימצא בה, ואפילו הכי היה עושה זכר לחרבן הראשון ומיצר דוואג, אף על פי שהיה גדול ומלומד בתענוגים, כי אין מחסור ליראיו. מה נעשה אנו יתמי העמוסים בצרות צרות על שכמנו, ואין מקדש והן אורך הגלות. על אחת כמה וכמה שיהיה כל אחד מיצר דוואג. וכך ראייתו לאבותי נוהגים ואוכלים פת זה בכבי, בעינים זכות כמעין נובעות בדמעות. והעיד לי מו"ז [רבינו צאלח זצ"ל] שכך ראה לרבותיו ואבותיו ז"ל (ועיני בדברי הרמב"ם פרק ה' מהלכות תעניות).

יש מקומות שאין מכריזים על ראש חודש אב, משום שנאמר (איוב ג', ו') במספר ירחים אל יבוא. ומנהגנו להכריז עליו. ואדרבה, ראוי לברכו, כיון שהוא זמן מוכן לפורענות. ובמקום יחדשהו, יאמר יהפכהו הקב"ה. ואומרים בניגון בלב נשבר (עץ חיים דף קנ"ב ע"א).

וכתב המושגה ברורה (סימן תי"ז ס"ק א'), מנהג קדמונינו לברך את החודש בשבת שלפני ראש חודש, ויש מקומות שאין נוהגין לברך ראש חודש אב, משום שהוא חודש של פרעניות. ובהערות שבמהדורת דרשו הובא, שהמנהג כזה למעשה הוא כדעת השער אפרים, וכן הוא בלוח ארץ ישראל, שנהגו לברך גם את חודש אב.

ואף שצריך לברך את החודש כדי שלא תבוא פורענות, אך ביום תשעה באב עצמו לא מברכים בשלום איש לחברו, וכן אין אומרים מי שברך לעולה לתורה בשחרית, מפני שהוא יום שאינו ראוי לברכה. אך במנחה אומרים, והטעם מפני שאבלו של יום חמור יותר. ובחזון עובדיה (עמוד ת"ו) כתב, נוהגים שאותם השלושה שעלו לתורה בשחרית, הם העולים גם במנחה. ומנהג זה הוזכר בספר נוהג כצאן יוסף, והטעם משום שבשחרית לא אמרו להם מי שברך מפני אבלו של יום, ע"כ. ומהרי"ץ כתב שבמנחה קורים בפרשת ויחל, לפי שהיא עת נחמה, ומטעם זה מברך למלך ולקהל.

אין מדליקים נרות בלילה כי אם נר אחד, לומר לומר קינות ואיכה, משום דכתיב (איכה ג', ו') במחשכים הושיבני וגו'.

המנהג כאן ללבוש טלית, אלא שאין מברכין עליו. ודעת האומר שלא ללבוש ציצית משום דכתיב (איכה ב', י"ז) בצע אמרתו, אינה ראייה. אבל במנחה לובשים טלית ומניחים תפילין ומברכים עליהם.

במקום שירת הים אומרים פרשת האזינו. ובספר תניא כתב סמך, ואם לא תשמעו במסרתים תבכה נפשי מפני גווה (ירמיה ג', י"ז).

אין אומרים ברכת כהנים, לפי שנאמר (ישעיה א', ט"ו) ובפרישכם כפיכם אעלים עיני מכם (שבלי הלקט). ועוד סמך לזה, אל תבוא ננה בו (איוב ג', ז'), שאין בו ברכה. ובחזון עובדיה תעניות (עמוד שע"ד), הביא בשם גדול מרבבה, שהטעם מפני שתשעה באב אסור בשאלת שלום. וכאן נאמר בברכת כהנים, וישם לך שלום (במדבר ו', כ"ו). ובשו"ת עולת שמואל (קידר, סימן ע"ט) השיב על הטעמים הנוכחים, דאי משום קרא דכתיב ובפרישכם כפיכם אעלים עיני מכם, אטו נאמר שיש להימנע מתפילה משום דכתיב אחרי זה (בישעיה

ישר כח למורשת תימן, בועז אשבל, על תרומתו לעלון, המרכז לתשמישי קדושה בדרום נוסח תימן בלדי שאמי: שד' בן גוריון 30 אשקלון לפרטים 050-7373234

ביאור איזהו מקומן מבוסס על פי מהרי"ץ

לרגל לימוד דף היומי ממסכת זבחים הנלמד בכל רחבי תבל, מובא ליכתי הרבים ביאור פרק איזהו מקומן הנאמר בכל יום לפני תפילת שחרית, מבוסס על פי מהרי"ץ גדול פוסקי תימן

העולה קדשי קדשים. שחיתתה וקיבול דמה כנוכר לעיל. אלא. דמה טעון שתי מתנות שהן ארבע. אחת בזוית מזרחית צפונית, ואחת במערבית דרומית כנגדו באלכסון, שנאמר (שם א', ה') על המזבח כח סביב, שיהא הדם סובב ארבעת כתלי המזבח. ומעונה הפשט של כל עורה. וניתוח. התיכת בשך הבהמה לאיברים נקראת ניתוח, שנאמר (שם ו') ונתח אותה. וכליל לאשים. כולה נשרפת על האש, חוץ מן העור.

וזכוי שלמי ציבור. אלו כבשי עצרת. ואשמות, של גזילות. הגזול וכפר בממון חברו, ונשבע על שקר. מעילות. הנהגה מן ההקדש בשווה פרוטה. שפחה חרופה. מי שבא על שפחה חציה שפחה וחציה בת חרוין, המיועדת לעבד עברי. נזיר. שנטמא למת. מצורע. שנתרפא מצרעתו. ואשם תלוי. ספק שגג בדבר שחייבים על זדונו כרת. שחיתות וקיבול דמן כנוכר לעיל, מתן דמיהן כעולה, ואכילתן כדון חטאת הציבור וראשי חדשים.

התודה. קרבן תודה. ואיל נזיר. שמביא הנזיר בסיום נזירותו. קדשים קלים. שאין מועלין בהם. שחיתתן בכל מקום בעזרה. לפי שנקראו שלמים, שנאמר (שם ז', ג') תודת שלמיו, והשלמים אין טעונים צפון, וכן אינם טעונים קיבול דמן בכלי שרת. ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע. כדון העולה ואשם. ונאכלים בכל העיר. ירושלים, שנאמר במנחה (ויקרא י', ג') ואכלתם אותה במקום קדוש, אותה חתמת קדוש. ולא אחריים במקום קדוש. לכל אדם. אף לזרים. בכל מאכל. שלוק צלי ומבושל. ליום ולילה עד חצות. המורם מהם. מה שנטל הכהן חוזה ושוק מן התודה וארבע מיני חלות, חוזה ושוק והזרוע מאיל הנזיר. כיוצא בהם. בזמן ובמקום. ואף נאכל לכהנים לנשיהם. אף שאינם כהנות. ולבניהם ולעבדיהם. לכהנים.

שלמים קדשים קלים. ואין בהם מעילה. שחיתתם ומתן דמיהם. ומקום אכילתם, כדון תודה ואיל נזיר. אך זמן אכילתה. לשני ימים ולילה אחת. שנאמר (שם ט"ו, ו') והנותר מבשר הבהב עד יום השלישי. ולא כתובה יום ולילה. וכן המורם מהם כדון תודה ואיל נזיר.

הבכור. פטר רחם זכר. והמעשר. של בהמה. והפסח. קדשים קלים. שחיתתה כדון תודה והשל מים. ודמה טעון מתנה אחת. דלא כתיב בהו סביב, שנאמר בבכור את דמם תזרוק, דהוה ליה למימר את דמו. אמר דמם לרבות מעשר ופסח. ובלבד שיתן כנגד היסוד. דכתיב בהו זריקה, ובעולה כתיב זריקה. מה עולה טעונה יסוד, אף אלו. ועוד הבדל יש בהן. שינה באכילתן. היינו יש הפרש בין בכור למעשר, בזמן אכילתם, והאכלים עצמם. הבכור נאכל לכהנים בלבד. והמעשר לכל אדם. ונאכלין בכל העיר, בכל מאכל לשני ימים ולילה אחת. שנאמר בבכור, ובשרם יהיה לך כחזה התנופה, כל שלמים ומעשר כבכור.

אבל הפסח אינו נאכל אלא בלילה, ואינו נאכל אלא עד חצות, ואינו נאכל אלא למנויין, ואינו נאכל אלא צלי. ולכאורה, מדוע לא כתב כסדרו, שהרי קודם נמנים על הקרבן, צולים אותו, ואוכלים אותו בלילה עד חצות. ונראה שדין אכילתה בלילה ועד חצות שייך גם בשאר הקרבנות, אך דין למנויין ולאכלו צלי, אינו שייך בשאר קרבנות. ולכן כתבם בסוף, כדי להדגיש שאינו דומה לשאר קרבנות. עוד שמעתי מחכם אחד, שהתנא מראה את המונבלות בקרבן, שקודם מגביל את הלילה עד חצות, אחר כך רק למנויין, ועוד יותר שאינו יכול לבשלו או לשלקו אלא צלי.

איזהו מקומן של זבחים. מקום הראוי לעשות שחיתת הזבחים, ושאר עבודתן. קדשי קדשים. הם עולות חטאות ואשמות. שחיתתן בצפון. בעורה מצפון למזבח העולה, שנאמר בעולה (ויקרא א', י"א) על ירך המזבח צפונה. ובחטאת נאמר (שם ו', י"ח) במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת. ובאשם נאמר (שם ז', ב') במקום אשר ישחט את העולה ישחטו את האשם. כן הדין בפר חטאת ושעיר החטאת של יום הכיפורים. וקבול דמן בכלי שרת בצפון. שנאמר בעולת סיני (שמות כ"ד, ו') וישם באונתו, וממנה למדו לכל הזבחים שטוענים כלי. ודמן טעון היה על בין הבדים. בין בדי הארון בקודש הקדשים, היינו לפני לפנים. ועל הפתוחות. של ההיכל, בפתח קודש הקדשים. ועל מזבח הזהב. שבהיכל, שנאמר (ויקרא ט"ז, י"ח) ויצא אל המזבח אשר לפני ה'. מתנה אחת מהן מעבכת. ומערב הכהן דם הפר ודם השעיר, ונותן על ארבע קרנות מזבח הזהב, שנאמר (שם ד', כ') ועשה לפר כאשר עשה לפר חטאת כן יעשה לו. כל העשויות האלו ללמד, שאם חיסר מתנה אחת, מעבכת הכפרה וצריך לחזור. שיידי הים. הנותרים בכלי לאחר ההואות. היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון, שבעזרה, שנאמר (שם ז', ז') אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אוהל מועד, ואוהל מועד למערבו של מזבח. המזבח היה מוקף יסוד, כעין מדרגה גבוהה אמה ורחבה אמה, ככל רוח צפונית ומערבית, ואמה מרווח דרומית מערבת, ואמה מרווח מזרחית צפונית. אם לא נתן, שיידי הדם ליסוד. לא עיכב. הכפרה, ואינו צריך לחזור.

פרים הנשרפים. חוץ לירושלים, והם פר העלם דבר ופר כהן משיח, שבשרם נשרף חוץ לשלוש מחנות. ושעירים הנשרפים. שעיר של יום הכפורים ושל עבודה זרה, שחיתתן וקיבול דמן כנוכר לעיל, אלא שדמן טעון היה על הפרוכת שבע פעמים, ועל מזבח הזהב בארבע קרנותיו, ולא על בין הבדים, ומעכב מתן הדמים את כפרתן. שיידי הדם, כנוכר לעיל. אלו ואלו, בין פר ושעיר של יום הכיפורים, ובין פרים ושעירים. נשרפים בבית הדרשן. מקום מחוץ לירושלים, הנקרא בית הדרשן, שהיו מוציאים לשם את הדרשן, הוא אפר הנשאר משירפת הקרבנות שהיו על מזבח החיצון.

חטאת הציבור והיחיד. הקריאה הנכונה, ה"ט"ת בחולם דגושה (רשב"ץ). וגם הוא לשון הפסוק (במדבר ו', ו') כי יעשו מכל חטאת האדם. ואלו הן חטאת הציבור, ושעיר ראשי חדשים ושל מועדות. קורבנות מוסף, שחיתתן וקבול דמן כנוכר לעיל. ודמן טעון ארבע מתנות על ארבע קרנות. שנאמר (ויקרא ד', כ"ה) ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על קרנות מזבח העולה. וקרן הוא אמה על אמה בנין בכל ארבע זוויות המזבח, נקראים קרן. כיצד, עלה לכבש. כמין סולם, שבו הכהנים עולים למזבח. ולשון כבש, מלשון התרגום, במסילה נעלה (במדבר כ', י"ט), באורח כבישא (רשב"ץ). ופנה לסובב. הוא מקום פניו סביב המזבח בראשו למעלה, שהולכים בו הכהנים. ונותן דם בכל ארבעת הקרנות. שיידי הדם היה שופך על יסוד הדרומי. בשונה מפר יום כיפור, שבו שופך על יסוד מערבי. עוד שינוי בקרבן חטאת, והוא. ונאכלים לפני מן הקלעים. שנאמר (ויקרא ו', י"ט) במקום קדוש תאכל בחרצן אהל מועד. וחומת העזרה, היא במקום קלעים. לזכר כהונה. שנאמר (שם כ"ב) כל זכר ככהנים יאכל אותה. בכל מאכל. כמו שירצה, ששוק או צלי או מבושל. ליום ולילה עד חצות. למדים מריבוי תיבת זבח תורת שלמיו. והיה לו לומר ובשר שלמים. אלא ריבה חטאת ליום ולילה. וחז"ל אמרו עד חצות, כדי להרחיק את האדם מן העבירה.

תשובות להערות הרה"ג דוד אריה שליזינגר שליט"א, מח"ס ארץ דשא על משנה ברורה, השייכות לגליון חודש תמוז

והערה א': מה שכתבתם בענין מזמור לתודה, שלא היה נהוג לאמרו, יש להוסיף דבשבת מביא הרמב"ם את המנהג להוסיף מזמור שיר ליום השבת, ואם כן יש לומר דמשום שבת הוסיפו איזה מזמור גם לימי החול, ולא להיפך, שבשבת משנים מימות החול.

תשובה: אינו בהכרח ללמוד ממה שלא הזכיר הרמב"ם מזמור לתודה בחול, דתקנת מזמור שיר ליום השבת קדמה. שהרי הטור (בסימן נ"א) כתב, ובאשכנז נוהגים שלא לומר מזמור לתודה בשבת ויום טוב, לפי שאין תורה קרבה בהן. ואין צריך למנוע, דליכא למיחש דילמא אתו להקריבה כשיבנה בית המקדש, דלא טעו אינשי בהכי, ע"כ.

ובסידור רש"י (סימן תי"ז) מביא שכתב מדלגים מזמור זה, מאחר שהלוויים היו מזמרים אותו בבית המקדש בעת הקרבת עזרה, ע"כ. והובא בעלון מאורות הדף היומי (גליון 996). וכן פסק הרמ"א (שם סעיף ט'), דאין אומרים מזמור לתודה בשבת ויום טוב. ויש צד לומר שהתקנה הראשונה היתה לומר מזמור לתודה אף בשבת, אלא שבאשכנז שינו שלא לאמרו בשבת, כי אם לומר מזמור שיר ליום השבת (ועיין עץ חיים דף ק"ג ע"ב). ועוד מוכח שבזמן הטור היו עדיין אומרים מזמור לתודה אף בשבת. ואם כן יתכן שאף בתקופת הרמב"ם היו חלק אומרים, אלא שהרמב"ם לא קיבל מנהג זה אף בחול.

הערה ב': אחרי כן הבאתם למה מוסיפים פסוק עוצו עצה במזמור לתודה, וט"ס הוא, וצ"ל בפסוקי יהי כבוד. והטעם שהוא נגד ברכת המינים. ויש להוסיף דכשם דאמרינן בגמרא ברכות (כ"ה ע"ב) שהפסוק אל הכבוד הרעים הוא נגד ברכה זו, כן כאן מרומו ברכה זו בשם "אל". ומכל מקום, אפילו אם אין מוסיפים פסוק זה יש שם אחר, כי עיבק בחר לו יה וגו', נגד ברכת המינים, או הפסוק האחרון ה' הושיעה וגו'.

תשובה: נראה שבדוקא הביא מהרי"ץ בשם סבו רבינו צאלה, שהפסוק עוצו עצה נגד ברכת המינים, דבגמרא בברכות שם מביא שתיקנו שמונה עשרה ברכות כנגד שמונה עשרה אכרות שאמר דוד במזמור הבה לה' בני אלים. אלא שברכת המינים בינה תלקה זמן רב לאחר תקנת אנשי כנסת הגדולה, והיא כנגד אל הכבוד הרעים. וביאר מהרש"א דכיון שהמינים משנים מאל אחד, לומר חס

מערכת מסילות בני תימן קוראת לציבור לשלוח שאלות במנהגי תימן וכן תולדות חכמי ורבני תימן

ובל"ו נפרסמן בעלונים הבאים. לפורטים בפלאפון 055-6783221

עיונים במהרי"ץ

ברכות השחר בתשעה באב ויום הכיפורים

מצוה, לא עלתה על דעת הרמב"ם, ואף על פי כן כתב שאין רחיצה בימים הללו. ועוד, מה ראייה מטי' ביילת בעל קרי, כיון שהיא טבילה כללית המותרת ביום הכיפורים, מה שאין כן רחיצה של מצוה, לא אשכחך שהתירוה בשום אופן ביום הכיפורים, ע"כ.

ברכת שעשה לי כל צרכי

כתב מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק (חלק א' סימן קס"ח) בדין מי שהוצרך לנעול מנעל בתשעה באב, אם יברך שעשה לי כל צרכי. והשיב דאף על פי כן אינו מברך שעשה לי כל צרכי, דאיהו גריר בתר רובא דעלמא, ולא דמי לאוכל ושותה ביום הכיפורים שמברך, דהתם הנאת מאכל ומשתה גדול הוא, ואם לא יברך מועל. אבל דא אינו רק על צד השבח וההודאה, וכיון שהוא מצטער עליהם אין ראוי לתת שבח עליהם, ע"כ. וכן כתב הרש"י בהבדלי המנהגים וז"ל, שחרית כיפור, מדלגין ברכה שעשה לי כל צרכי, וכן ברכת המעביר תבלי שניה מעיני.

ובעריכת שלחן (חלק א' סימן מ"ו הערה ח') תמה על מהרי"ץ, איך אפשר לנהוג ולברך ברכות השחר בכל יום, אפילו לא נתחייבו בהן וכשיטת הגאונים, ואילו ביום הכיפורים ותשעה באב שאין מנעלים, לנהוג כשיטת הרמב"ם ולא לברך שעשה לי כל צרכי כיון שלא נתחייבו בה, דמאי שנא מדין חרש שיכול לברך הנותן לשכוי בינה. וכן פסק מהרי"ץ בעץ חיים (דף ח' ע"א), ואילו כשיטת הגאונים דעל מנהגו של עולם הוא מברך. ועיין בפעולת צדיק (חלק א' סימן קמ"ז), דמי שהתענה בשבת, למוצאי שבת בהבדלה מברך על הבשמים. דכיון שכל העולם התענה בשבת, הרי מברך על מנהגו של עולם. ולא דמי למה שכתב מרן (סימן תרכ"ד) בברכת הבשמים ביום הכיפורים, דאין מברכים, דחילוק יש בין רבים ליחיד.

וכתב בעריכת שלחן, ומה שאפשר לי ליישב המנהג הזה, שאף על פי שאנו מברכים על מנהגו של עולם, מכל מקום ביום הכיפורים ותשעה באב, כיון שכל ישראל אינו נועלים מנעלים, אם כן באותו יום מנהגו של עולם הוא בהיפך, ועדיין צ"ע.

ובשו"ת עולת יצחק (חלק ג' סימן י' אות י"ח), ביאר גם כן דלא קשיא מידי, משום דסבירא ליה דהי' גאונים מודו בזה שלא לברך, וכיון שהיום אסור לנעול, נמצא מנהגו של עולם הוא שלא לנעול. עוד כתב שהוכח בשם הגר"א שבמוצאי יום הכיפורים ותשעה באב יאמר אותן בלילה, תכף כשנועל מנעליו וכשרוץ פניו. אמנם בקהילותינו לא נהגו לברך בסיום הצום, שמע מינה דסבירא לן שעבר זמנו, וכן משמעות שתקת מהרי"ץ.

ותמה שם (באותו י"א) גבי ברכת שעשה לי כל צרכי, שהלא בתימן רבים היו הולכים יחפים כל היום בכל יום. ובוכרו תימן העיד, שראה את מהר"ש אלקארה שהלך יחף, וכך שפט ברחוב בין איש לרעהו. והעיר על דברים אלו הרה"ג רבי איתמר חיים כהן שליט"א בשם אביו זצ"ל, שבעלי חנויות בשוק היו חולצים מנעליהם, והיוצא לרגע מחנותו, או אפילו הולך מחנותו לחנות אחרת, אינו טורח לנעול מעליו. ואם כן מסתברא דמהר"ש אלקארה היה או חנותו, ולפיכך היה יחף. אבל כשהלך בדרך, היה נועל וכו'.

ובאות י"ט כתב, שבלייל שבועות כתב מהרי"ץ בהדיא (בעץ חיים חלק ב' דף מ"ח ע"א ד"ה וכמו) שלא יברך המעביר שניה, אף שלא ציין מקור. ועל כל פנים הטעם ברור, דלהגאונים נמי כי האי גוונא שהעולם אינם ישנים באותו לילה, לא מיקרי מנהגו של עולם. ואף שהנשים ישנות, הלא איתא בשבת (דף ס"ב ע"א) שהן עם בפני עצמן וכו', ע"כ. שמע מינה שכל שאר הברכות מברכים. והדעת נותנת דסייעתא מן שמאי היא, לגברא דמאריה סייעיה, הוא מאריה דאתרין מהרי"ץ זיע"א, שבנדון דידן לא החזיר המנהג כמה דורות לפניו כהרמב"ם. שכבר נודע כי מה שקדמונינו נע"ג פסקו כהרמב"ם, לא מפני שהנהיגו כמותו, אלא מפני שגם לפניו נהגו כן. וכמו שכתב מהרי"ץ במגילת תימן, שכשהגיע חיבורו לתימן, בדקו בקונטרסים שחיברו חכמי תימן הראשונים על פי התלמוד, וראו כי דבריו באו בכיוון, ואי קיבלוהו עליהם לרב, ע"כ.

ועדיין צריך ביאור בזה, שהרי לא כל הקהילות נוהגות כן, ופוק חזי מאי עמא דבר, שלא כולם נעורים כל הלילה, אלא חלקם ישנים וחלקם נעורים. ואדרבא, הרי המנהג בליל שבועות לשמוע הברכות ממי שישן בלילה. ואם איתא דממי לברכת שעשה לי כל צרכי בתשעה באב שאין מברכים, משום שביום זה אין נעילת הסנדל, אם כן מדוע מצריכים לשמוע ברכות השחר ממני שישן. והרי מהרי"ץ כתב מפורש, שאפילו מי שנועל מנעלים בתשעה באב, לא יברך ברכת שעשה לי כל צרכי, משום דאיהו גריר בתר רובא דעלמא. ואם כן, מדוע כאן מצריכים לשמוע ברכה מאחר שישן. ולכאורה חשיב ברכה לבטלה.

ונראה לחלק בין איסור ובין מנהג שנהגו חלק מקהילות ישראל, דנעילת הסנדל ביום הכיפורים ותשעה באב נאסרה, ואף דיש היתר באופנים מסוימים, אך עדיין הוא יום שאסור בו נעילת הסנדל. אך ליל שבועות, לא שייך לגביו לומר שנאסר בשינה, אלא שיש עניין בלימוד תורה בלילה זה, לתקן מה שישנו עם ישראל בזמן קבלת התורה ועוד כמה ענינים, כמו שכתב מהרי"ץ בסידורו. ואם כן, כיון שאין איסור שינה בלילה זה, לא שייך לומר לגבי הישן נפקעה ברכת המעביר שניה, דוראי שיש לאדם הנאה כמה שישן בלילה, שעל ידי כך הוא ברירה חדשה וקיבל כוחות מחודשים ליום הבא, ואם כן הברכה היא על ההנאה. וכיון שמי שישן לו יש הנתה גופו ושגופו התחדש, אם כן שפיר יכול לברך, וכיון דמברך לעצמו יכול לברך אף לאחרים. והוה כדן האוכל ביום הכיפורים, כיון שנתנה מברך על אכילתו.

ברכת על נטילת ידיים והמעביר שניה

מהרי"ץ בעץ חיים (דף י"א ע"א) הביא את דברי הרמב"ם ז"ל (בפרק ה' מהלכות תפילה הלכה ח'). שבתשעה באב שאין שם רחיצה, אינו מברך על נטילת ידיים ולא המעביר. והגהות מיימוני כתבו שם דכל רבונתא פליגי על רבינו בזה, דצריך ליטול משום רוח רעה, דנטילת ידיים דשחרית לאו להנאה אלא למצוה. הלכך רוחץ ידיו ומברך על נטילת ידיים, וכן כתב שלחן ערוך, שירחצם עד סוף קשרי אצבעותיו ומעבירם על עיניו בעודם לחות קצת, ע"כ. וכן בשלחן ערוך המקוצר (סימן ק"ה סעיף ו'). כתב שברכת על נטילת ידיים מברכים, כיון שנטילים עד פרקי האצבעות, ע"כ. אך בברכת המעביר נהגו כדעת הרמב"ם שלא לאמרה, והטעם כתב מהרי"ץ שם, שאפשר דכיון שאינו רוחץ עיניו במים להדיא, אינו מברך המעביר (ועיין לדידי הרה"ג רבי אורן צדוק שליט"א בשו"ת אורן של חכמים חלק א' סימן ג', מה שכתב לבאר בזה).

עוד כתב הרמב"ם בהלכות שביית עשור (פרק ג' הלכה ב'), ומדיחה אשה ידה אחת במים ונותנת פת לתינוק, ע"כ. ובלחם משנה כתב, בגמרא אמרו משום שיבתא, ופירש רש"י, רוח רעה השורה על הידיים שחרית. וקשה קצת על רבינו דבהלכות תפילה, כשהזכיר נטילת ידיים שחרית, לא משמע דחייש לרוח רעה, מדלא הזכיר עירוי על הידיים שלש פעמים וכו', דאין אותו רוח רעה מצויה בינינו. ואם כן, לא היה לו לכתוב האי דינא דמדיחה אשה ידה אחת וכו', שהוא בא על אותו שורש דקאמרו משום שיבתא. ולפירוש רש"י הו' רוח רעה של שחרית.

ובקונטרס מנוחת יואל (מאת הרה"ג רבי אביחי יצחק זצ"ל) כתב, ראיתי למהר"ם בן חביב בספרו שמות בארץ, שעמד על דעת רבינו, שהרמב"ם פסקה לזו בהלכות שביית עשור, שכתב כי ביום הכיפורים ובתשעה באב שאין שם רחיצה אינו מברך על נטילת ידיים. אם כן, הטעם שמדיחה ידה היינו מפני שלא נטלתן שחרית, ומשמע דבהדחה אחת עובר רוח רעה. וקשה, דבפרק שמונה שרצים תניא, רבי נתן אומר, בת חורין היא ומקפדת עד שירחץ ידיו שלשה פעמים. ויש לומר דסבירא ליה להרמב"ם ורש"י דחכמים פליגי ארבי נתן, דרבי נתן סבירא ליה דצריך ליטול שלש פעמים, וחכמים פליגי עליה. ולכך קתני הכא מדיחה ידה אחת, דבהדחה אחת סגי, והיינו טעמא דלא הזכיר הרמב"ם בהלכות תפילה דצריך נטילה שלש פעמים, משום דמשמע ליה דברחיצה אחת הולכת הרוח הרעה, ולא בעי שלש פעמים.

אמנם תימה איך הרמב"ם ורש"י סבירא להו דאינו נוטל ידיו שחרית ביום הכיפורים ותשעה באב, והלא הרוח הרעה שורה עליהן, ואם נעץ בעיניו מסמא את העינים, כדאיתא בפרק שמונה שרצים.

ותירץ דיש לומר דסבירא להו דההיא דקתני יד לעיני תקצץ וכו', יחיד הוא דקאמר לה, ולית הלכתא כההיא ברייתא, דהרי הכא לא הקפידו אלא אם יתן פת לתינוק בלא נטילת ידיים שחרית, אלא דבלא נתינת פת לתינוק אין לחוש לסכנה שמא יסמא את עיניו. שכן דעת הרמב"ם ורש"י, דרוח רעה השורה על הידיים שלא נטלתן שחרית, אינה מוזיקה אפילו יגע בעינו, ואינה מוזיקה אלא אם יתן פת לתינוק, דאו הרוח שורה על הלחם. כך נראה לי להליץ לדעת הרמב"ם ורש"י, עכ"ד.

אך המלבי"ם בספרו ארצות החיים (ארץ יהודה סימן ד' אות ד') ביאר דהרמב"ם לא העלה נטילה משום רוח רעה, כיון שאין זה מדין התלמוד אלא מדין סכנה שנהגו כן העולם, ועדיפא ליה לכתוב חיוב נטילה בשחרית לתפילה שהוא מדינא דגמרא, מלכתוב חומרא שאינה גירסת הגמרא שהיתה להרמב"ם. ולפי זה, אף הרמב"ם מודה שמנהג העולם ליטול שלש פעמים, אלא שלא הוצרך לאשמעון, ודלא כדברי מהר"ם בן חביב שפירש להדיא דסגי בפעם אחת. ועוד, דאינה מוזיקה אלא אם תתן פת לתינוק, דאו הרוח רעה שורה על הלחם.

גם בשו"ת החיים והשלום למהר"ח כסאר זצ"ל (או"ח סימן ג') ביאר הטעם שלא הזכיר הרמב"ם הא דאמרו ז"ל גבי נטילת ידיים שחרית, שצריך לערות עליהם מים שלש פעמים משום רוח רעה. והוא משום שנוסחת רבינו ז"ל בגמרא בשבת (דף ק"ט ע"א) כנוסחת הגאון ר"ח ז"ל, דלא אמור שם אלא לענין רוח רעה השורה על העינים דמעבירה בפוך שלש פעמים, לא לענין נטילת ידיים דשחרית, ולפיכך לא זכרוה גם כן בהלכות. אבל נוסחת רש"י ז"ל ודעימיה כנוסחא שלפנינו, משום רוח רעה השורה על הידיים, שצריך לערות עליהם מים שלש פעמים, וכך הולכים העולם, וכמו שפסקו הפוסקים י"ל לחומרא, דחמירא סכנתא מאיסורא. ומשום הכי לא הוצרך הרמב"ם ז"ל לאשמעון אלא לענין נטילת ידיים לתפילה, דחויבא הוא, אבל דמשום סכנה, דכולי עלמא אזירין בהו, לא הוצרכו להזכיר מטעמא שכתבתי בסמוך, ע"כ.

ובספר אסופת מאמרים (עמוד קמ"ה) הביא מספר המספיק לרבינו אברהם בן הרמב"ם, שכתב כי גם אביו הרמב"ם יסכים לחזור בו ולהודות שנטילת ידיים לתפילה חובה, גם ביום הכיפורים ובתשעה באב. ולא מנעו החכמים ז"ל ממנה לפי שאינה רחיצה של תענוג, אלא רחיצה של מצוה. וראייתו על זה מטבילת בעל קרי קודם שיטלוה, לפי שהם היו מחייבים אותה ביום הכיפורים כמו שאמרו, ורחיצת ידיים לקרית שמע ולתפילה בזמן הזה, אין חיובה פחות מחיוב טבילת בעל קרי באותו הזמן. ואילו שמע אבא מארי זצ"ל, היה חוזר בו כמו שצוהו והו' מודה על האמת, ואנחנו תמיד ראינו אותו ז"ל בעינינו. שהיה מסכים אל הקטן שבתלמידיו על האמת על אף גורל חכמתו, ושגיאות מי ביני.

וכתב שם לדחות דברי בנו של הרמב"ם, משום דקשה לומר דסברא פשוטה כזו, בחיוב נטילה במקום

